

UDK 338.2(430)(049.3)

Primljeno: 19. 09. 2025.

Stručni rad
Professional paper

Admir Čavalić

BOLESNIK NA RAJNI

(Wolfgang Münchau, *Kaputt: kraj njemačkog čuda*, Dialogos, Tuzla, 2025)

2025. godine na bosanski jezik je prevedena knjiga *Kaputt, kraj njemačkog čuda* (originalni engleski naslov *Kaputt: The End of the German Miracle*). Knjiga je krajem prošle godine objavljena u Velikoj Britaniji, a ove godine u Njemačkoj, Bosni i Hercegovini i drugim zemljama svijeta. Riječ je o veoma aktuelnom djelu. Knjigu je pisao ekonomista Wolfgang Münchau koji već nekoliko decenija unazad preko *Financial Timesa*, *Der Spiegela* i portala *Eurointelligence* izvještava o ekonomskoj situaciji u Njemačkoj. Münchau je posebno poznat po kritičkom, ali analitičkom pristupu njemačkoj ekonomskoj ortodoksiji, uključujući kritiku fiskalne politike “crne nule” (Schwarze Null), te snažan skepticizam prema iluziji njemačke industrijske nepobjedivosti. Zbog toga ova knjiga nije iznenađenje, već rezultat profesionalnog rada i ranijih zapažanja autora.

Za bosanskohercegovačke čitaoce koji čak imaju i vic o tome da se u slučaju Sudnjeg dana ide u Njemačku, ova knjiga će biti od izuzetne koristi, a kako bi razumijeli postojeće, ali i dugoročne strukturalne probleme njemačke ekonomije. Istina, naslov knjige može izgledati provokativan. Već su brojni domaći komentatori na društvenim mrežama negodovali zbog ove knjige. Ko to smije propitivati njemačku nepobjedivost? Za izdavačku kuću Dialogos iz Tuzle koja je objavila knjigu ovo je itekako dobro jer u marketinškom smislu svaka rasprava o knjizi donosi veću pažnju, što opet shodno AIDA modelu, vodi do akcije – kupovine knjige, profita i novih izdanja!

Autor knjige na gotovo 250 stranica teksta nastoji objasniti šta se dešava u Njemačkoj i zašto to nije rezultat prostih aktuelnosti, već dublje krize, balona koji raste u pozadini i samo što nije pukao. A šta se u Njemačkoj zapravo dešava? U proteklih godina evidentna je ekonomska recesija, stagnacija (dok druge europske zemlje rastu), energetska kriza, pad konkurentnosti njemačkog izvoza, posebno na kineskom tržištu i brojni drugi problemi. Posebno je bitno naglasiti zatvaranje velikih njemačkih pogona, kompanija, kao i propast švedske fabrike za baterije Northvolt. Kad god nastaju problemi ovog tipa, sasvim je očekivano da će se pojaviti brojni autori koji nastoje ponuditi vlastito viđenje krize, objašnjenje razloga, te u konačnici ponuditi konkretna rješenja. Münchau je među prvima iskoristio dati momentum i ponudio knjigu zvučnog i provokativnog naslova – kratko i jasno: *Kaputt* – što na njemačkom jeziku može imati sljedeća značenja: pokvaren, slomljen, uništen ili gotov.

Odmah na početku knjige sam autor priznaje da je teško procijeniti i tempirati njemački *Kaputt* i da se decenijama ranije prognozirao isti. Nijemci su pak ostali žilaviji i snažniji nego je neko mogao predvidjeti. To je i razumljivo, jer kako Münchau navodi: „Kad bogate ekonomije počnu da padaju, znakovi toga nisu odmah vidljivi: ljudi malo manje izlaze; troše manje; rjeđe idu na odmor; voze svoja auta duže prije nego što ih zamijene. I vlade počinju štedjeti. Nakon nekoliko godina to se vidi kroz rupe na cestama ili trajno zatvorene dionice“ (str. 204). Takve prilike su uveliko prisutne u nekada nezaustavljivoj Njemačkoj.

Osnovna teza autora u vezi sa ekonomskim i posljedično društvenim problemima Njemačke je da je njemačka ekonomska filozofija u osnovi pogrešna. Autor je označava kao neomerkantilizam. Za neekonomiste, ovaj izraz može biti neobičan. Međutim, ekonomistima je odavno poznat i odnosi se na ekonomsku doktrinu merkantilizma koja je dominirala u Europi od 16. do 18. stoljeća. Njena osnovna ideja bila je da bogatstvo države zavisi od količine plemenitih metala (zlata i srebra) koje posjeduje, pa je glavni cilj ekonomske politike bio priliv što više metala kroz trgovinski suficit. Riječ je o ideologiji koja nije više bitna i dio je ekonomske historije (Trumpova carinska politika privremeno ga je vratila u fokus). Merkantilizam naglašava svojevrzni fetiš izvoza – nešto dobro poznato balkanskim društvima jer je i sama Jugoslavija imala sličnu, merkantilističku filozofiju: vanjskotrgovinski suficit, ali je banana bila luksuzni proizvod tokom osamdesetih. U Njemačkoj banana još uvijek nije luksuzni proizvod, međutim nastaju brojne druge posljedice poput kašnjenja vozova, raspada kritične infrastrukture, zatvaranja putnih dionica i slično. Nešto na što Nijemci nisu navikli.

Neomerkantilizam je preko politike utjecao na to da dolazi do vještačke simbioze između banaka i pojedinih industrija. Posebno ulogu u tome je imao kancelar Gerhard Schröder i njegov SPD. Očekivano, na kraju je sve to propalo. Sljedeći problem se javio po pitanju inovativnosti. Od lidera, Njemačka je postala sljedbenikom, naročito u IT industriji. Zbog toga današnji modeli umjetne inteligencije (AI) nisu iz Njemačke već iz SAD i Kine. Njemački patenti su i dalje tu, ali iz starih industrija, kako to Münchau navodi. Ovi patenti i inkrementalne promjene u autoindustriji kao njemačkom izvoznom ponosu podsjećaju na finsku Nokiju koja je bila izuzetna u unapređenju modela mobitela sa tipkovnicom. Dok su dostizali savršenstvo, u međuvremenu se pojavio iPhone sa potpuno novom paradigmatom ekrana na dodir. Ostalo je historija. Danas su to električni automobili u automobilskoj industriji odnosno AI u ostalim sektorima.

Autor identificira još jedan uzrok pada, a koji se odnosi na energetske ovisnosti od Rusije i ruskog plinu. *Na izmaku energije* naslov je poglavlja koje se bavi lošom energetskom politikom. Zatvaranje nuklearnih elektrana je samo dolilo ulje na vatru nakon prekida dotoka ruskog plina u Njemačku. Slično kao i kod pretjerane ovisnosti od Rusije po pitanju energenata, još jedan problem se javio u vezi sa pretjeranom ovisnosti o izvozu u Kinu. Pad konkurentnosti njemačkih proizvoda, posebno automobila na kineskom tržištu, donio je niz problema u njemačkoj ekonomiji.

Osnovni polazište autora je da je njemačka ekonomija određena neomerkantilizmom. Ovaj pristup daje rezultate kada je zemlja predvodnik inovacija, ima energetske bazu, čitav svijet ispred sebe kao pozornicu (kroz globalizaciju) i domaće faktore proizvodnje, naročito ljude koji će to sve izvesti. Problem nastaje kada se komplikuju međunarodni odnosi, od rata u Ukrajini pa do formiranja novog svjetskog poretka, i zamute domaće prilike. Čitav model tada kolabira. To se desilo Njemačkoj i zbog toga svjedočimo Kaputtu.

Ključna zamjerka ovoj knjige jeste očigledan nedostatak rješenja i adekvatnog zaključka. Autor je vrlo precizan u identificiranju problema, ali ne nudi toliko uvjerljive zaključke, osim prostih načela poput onih o značaju reforme obrazovanja, većoj inkluzivnosti njemačkog društva i privlačenju visokokvalifikovanih talenata, a ne jeftinije radne snage kao do sada, ili još gore opcije privlačenja migranata koji ostaju na socijalnoj pomoći. Kako navodi Erdin Kadunić u vlastitom prikazu: „Knjiga Kaputt je otrežnjujuća, hrabro napisana i politički relevantna analiza jedne velike sile u fazi propadanja. Ne nudi mnogo konkretnih rješenja, ali njena snaga leži upravo u preciznoj dijagnozi – u raskrinkavanju iluzije da Njemačka uvijek zna šta radi. To je upozorenje koje bi mnogi u Europi – i na Balkanu – morali shvatiti ozbiljno“.

Sudbina Bosne i Hercegovine je itekako povezana sa Njemačkom. Naši radnici imaju sve manje radnih prilika na njemačkom tržištu rada. Primijete da nije kao prije. Neki odlučuju i da se znog toga vrate. Domaća, bosanskohercegovačka politika na to reaguje patriotskim narativima. Istina, ovo ne vrijedi za socijalne i medicinske usluge gdje su i dalje izuzetne prilike zbog prirodnog starenja njemačkog društva. Još će dosta doktora i drugog medicinskog osoblja otići za Njemačku.

Knjiga je prevedena u vrlo zanimljivim vremenima, kako za Njemačku i Bosnu i Hercegovinu, tako i za čitav svijet. *Kaputt* nije samo kritika Njemačke, već i ogledalo u kojem balkanski čitaoci mogu promatrati vlastite ekonomske i društvene izazove. Zbog toga pripada izuzetna pohvala izdavačkoj kući Dialogos iz Tuzle koja je prepoznala momenat i učinila dostupnim ovo djelo za bosanskohercegovačko tržište. Prijevod potpisuju Almedina Avdić Muratović i Resul Mehmedović.

Adresa autora
Author's address

Admir Čavalić
Univerzitet u Tuzli
Ekonomski fakultet
admir.cavalic@untz.ba